

İQTİSADI ARTIM VƏ GƏLİRLƏRİN QEYRİ-BƏRABƏRLİYİ ARASINDA QARŞILIQLI ƏLAQƏ

Elnur İsayev

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti. Bakı, Azərbaycan
e-mail: elnurmtc@gmail.com

Xülasə. Məqalədə qeyri-bərabərlik və iqtisadi artım arasındakı qarşılıqlı əlaqələrin statistik yoxlanılması üzrə işlərin nəticələri təhlil edilir, gəlirlərin qeyri-bərabərliyinin azaldılmasına yönəldilən praktiki tədbirlər təklif olunur.

Açar sözlər: yoxsulluq, qeyri-bərabərlik, kapital, büdcə, gəlir, qiymət, yenidən bölgü, iqtisadi artım.

MUTUAL RELATIONSHIPS BETWEEN ECONOMIC GROWTH AND INEQUALITY OF INCOME

Elnur Isayev

*Azerbaijan State University of Economics,
Baku, Azerbaijan*

Abstract. The article studies the results of the statistical analysis of the relationship between inequality and economic growth. The suggestions are given to reduce income inequality.

Keywords: poverty, inequality, capital, budget, income, price, redistribution, economic growth.

ВЗАИМОСВЯЗЬ МЕЖДУ ЭКОНОМИЧЕСКИМ РОСТОМ И НЕРАВЕНСТВОМ ДОХОДОВ

Эльнур Исаев

*Азербайджанский Государственный Экономический
Университет, Баку, Азербайджан*

Резюме. В статье рассматриваются результаты статистического анализа взаимосвязи неравенства и экономического роста. Даны предложения по снижению неравенства в доходах.

Ключевые слова: бедность, неравенство, капитал, бюджет, доход, цена, перераспределение, экономический рост.

XX əsrin 40-50-ci illərində iqtisadi artım üzrə aparılan tədqiqatlar əsasən sənayeləşdirməyə yönəlmişdir və bu tədqiqatlarda gəlirin ədalətli bölgüsü prinsipi qəbul edilmirdi. İnkişaf problemləri ilə məşğul olan iqtisadçılar əsasən qlobal qeyri-bərabərlik, inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələr arasındakı fərqlərdən narahatçılıq keçirirdilər. R. Rodan və Sinqer belə hesab edirdilər ki, inkişaf etməkdə olan cəmiyyətlərdə yoxsulluq probleminin həllinin və dünyada qeyri-bərabərliyin azaldılmasının ən optimal həlli sənayeləşdirmədir. Bununla yanaşı müəlliflər ölkədaxili qeyri-bərabərlik problemini qəbul etmir və inkişaf etməkdə olan dövlətlərdə sənayeləşdirmədən səmərənin cəmiyyətin bütün üzvlərinə mütənasib şəkildə təsir göstərdiyini iddia edirdilər. 1950-ci illərdən sonra qeyd olunan problemə münasibət dəyişdi. S.Kuznetsin tədqiqatlarında göstərilirdi ki, aqrar iqtisadiyyatın sənaye iqtisadiyyatına transformasiyasından ibarət iqtisadi inkişafın gedişində qeyri-bərabərlik səviyyəsi əvvəlcə artır, sonra isə azalmağa başlayır [4, s.16].

Müəyyən müddət keçdikdən sonra 1980-ci illərdə iqtisadi artım və qeyri-bərabərlik problemi yenidən müzakirə obyektinə çevrildi və 90-cı illərdə daha da böyük diqqət kəsb etməyə başladı. Lakin bu dəfə gəlirlərin və kapitalın qeyri-

bərabərliyinin iqtisadi artıma təsiri araşdırılırdı. Stern öz əsərlərindən birində qeyd edirdi ki, endogen artım sahəsində əvvəllər yerinə yetirilən tədqiqatlarda gəlirlərin ilkin bölgüsünə yer verilməsə də sonralar qeyri-bərabərlik yeni artım modellərində, eləcə də siyasi –iqtisadi modellərdə iqtisadi artımın fundamental amili kimi əlavə olunmuşdur.

Gəlirlərin yaxud kapitalın qeyri-bərabərliyi və iqtisadi artım arasında əlaqələrə yeni baxışlar ondan ibarətdir ki, yenidən bölgü siyasəti iqtisadi artımın sürətlənməsinə səbəb ola bilər.

Qeyri-bərabərlik və iqtisadi artım arasında qarşılıqlı əlaqələrin qiymətləndirilməsinə həsr olunan empirik ədəbiyyatın icmalı belə qənaətə gəlməyə əsas verir ki, panel məlumatlarına əsaslanan təhlil həmin əlaqələrin həqiqi təbiətinin dərk olunmasını asanlaşdırmır. Panel məlumatlarından istifadə zamanı bu əlaqələr kifayət qədər zəif, hətta qeyri-bərabərlik və iqtisadi artım arasında qarşılıqlı əlaqələrin çarpaz məlumatlardan istifadə olunan birbaşa əlaqəsinin əksi kimi görünür. Buna baxmayaraq panel məlumatlarda istifadə edilən işlər aktivlərin qeyri-bərabərliyi və iqtisadi artımın orta templəri arasında əhəmiyyətli əks əlaqənin olmasını təsdiq edir. Bu nəticə aidiyyəti iqtisadi əlaqələrdə təsvir olunan nəzəri arqumentlərə də uyğundur və ölkənin regional mənsubiyyəti amili uçota alınmadığı hallarda özünü doğruldur. Başqa sözlə, baza göstəricilərinə ölkənin Cənubi Asiya, Latın Amerikasına regionlarına, eləcə də Afrika qitəsinin Saxara səhrasından cənubda yerləşən hissəsinə aid olması dəyişənlərinin əlavə edildiyi halda gəlirlərin qeyri-bərabərliyi göstəricisi öz əhəmiyyətini itirir. Seçimlərdən maksimum qeyri-bərabərlik müşahidə olunan, həmçinin daha kasıb ölkələr çıxarılan zaman da eyni vəziyyət yaranır. Beləliklə, istənilən nəticə mütləq dayanıqlı sayılmır və seçilən ölkələr qrupundan, onların xüsusiyyətlərindən asılıdır. Böyük ehtimalla gəlirlərin qeyri-bərabərliyinin iqtisadi artımın orta tempinə təsiri əsasən qeyri-bərabərliyin ilkin yüksək səviyyəsinə və adambaşına düşən ÜDM-in aşağı ilkin səviyyəsinə malik olan ölkələrdə özünü büruzə verir. Belə nəticəyə gəlmək olar ki, gəlirlərin qeyri-bərabərliyi və iqtisadi artımın orta templəri arasında əlaqə nisbətən kasıb iqtisadiyyatların xassəsidir.

Ölkə iqtisadiyyatında gəlirlərin qeyri-bərabər bölgüsünün özünü büruzə verməsi forması yoxsulluqdur. Bundan əlavə “kim yoxsul hesab olunur?” sualına cavab verilməlidir, çünki vətəndaşların bir hissəsi yoxsulluğun astanasında ola bilər. Dünya Bankının məlumatlarına görə inkişaf etməkdə olan ölkələrin əhalisinin orta hesabla 40 faizi yoxsulluğun astanasındadırlar. Belə ki, onların adambaşına gündəlik istehlakının dəyəri 5,0 ABŞ dolları səviyyəsindədir [5, s.8].

İqtisadi böhran dövründə yoxsulluq daha böyük narahatçılığa səbəb olur. Yoxsulların yaxud yoxsulluğun astanasında olan fərdlərin sayının çox olması əhalinin aztəminatlı hissəsinə münasibətdə iqtisadi siyasətin mühüm çatışmazlıqlarından xəbər verir. Bu bir daha təsdiq edir ki, böhran dövründə yoxsulların sayı sürətlə artır. Burada

söhbət hər şeydən əvvəl iqtisadi artım tempinin aşağı olmasından və yoxsul fərdlərin iqtisadiyyatın artan sekrorlarına inteqrasiyası üzrə səylərin zəifliyindən gedir.

Artan iqtisadiyyatda yoxsulluq səviyyəsinin azaldılması siyasətinə sadə tədbir kimi baxlımır. Yoxsulluq səviyyəsinin genişmiqyaslı və dayanıqlı şəkildə aşağı salınmasını təmin edən bir islahat mövcud deyil. Bu məqsədə nail olmaq üçün kombinəlaşdırılmış tədbirlər, ardıcıl islahatlar həyata keçirilməlidir.

Yoxsulluğun yüksək həddinin saxlanılmasının əsas səbəbi milli iqtisadiyyatın artım tempinin aşağı olmasıdır. Yüksək iqtisadi artım tempi ölkə vətəndaşlarının bir hissəsini aztəminatlı təbəqədən ayırmaqla varlandırıb və gəlirlərin dünya səviyyəsinə doğru yerdəyişməsinə təmin edir.

Güman edilir ki, iqtisadi artımın fərdlər arasında bərabər bölgüsünə yenidən bölgü siyasəti vasitəsilə nail olmaq mümkündür. Məsələn, yaşamaq naminə fermer təsərrüfatı ilə məşğul olan şəxsə təsərrüfatını genişləndirmək yaxud öz torpaq sahələrində yoxsul ailə təsərrüfatlarının əldə etdiyi natural nemətlərin dəyərindən yüksək xalis gəlir olan regionlara miqrasiyası üçün yardım oluna bilər.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, dayanıqlı iqtisadi artım yoxsulların sayının sürətlə azaldılması üçün qənaətləndirici nəticə deyil. Əgər yoxsul ailə təsərrüfatı istehsalın genişləndirilməsi üçün xüsusi kapitalla sahib olmadan yaşamaq naminə təsərrüfatçılıqla məşğul olursa və avtonom yaşayarsa iqtisadi artım uzun müddət ona təsir göstərməyə bilər. İqtisadi artıma əsasən əməkdaşların təhsilinin mühüm rol oynadığı sektorlarla nail olunursa, onda yoxsul fərdlərdə insan kapitalı çatışmazlığı iqtisadi artımın onlara cüzi təsirinin nəticəsi ola bilər.

İnkişaf etmiş maliyyə bazarları, mülkiyyət hüququnun etibarlı müdafiəsi, müasir təhsil standartlarının tətbiqi və digər fundamental tədbirlər əhalinin böyük hissəsi üçün yoxsulluq riskinin azaldılmasına, eləcə də iqtisadiyyatda qeyri-bərabərlik səviyyəsinin ixtisar olunmasına imkan yaradır.

İnkişaf etməkdə olan ölkələr üçün gəlirlərin qeyri-bərabərliyinin aralıq səviyyəsi səciyyəvidir. Bununla yanaşı yoxsul əhalinin tərkibində pensiya yaşında olan vətəndaşların sayının üstünlük təşkil etməsi də qeyd edilə bilər. Yoxsullar arasında pensiya yaşında olanların sayının artması riskinə cavab olaraq gəlirlərin aralıq yenidən bölgüsü sistemi formalaşdırılmalıdır. Daha dəqiq desək, qocalıq dövründə öz xərclərini maliyyələşdirmək üçün vətəndaşlara gəlirlərinin bir hissəsini nisbətən gənc yaşlarda əmanətlərə yönəltmək imkanları yaradılmalıdır.

İşləyən vətəndaşlar arasında yoxsulluq səviyyəsinin azaldılması hər şeydən əvvəl dayanıqlı iqtisadi artımın, həmçinin xammalın qiymətlərinin dəyişməsinə qarşı gəlirlərin daha yüksək və dayanıqlı səviyyəsinin nəticəsi olmalıdır. Bundan ötrü mülkiyyət hüququnun müdafiəsi, infrastrukturun inkişafı ilə yanaşı əhalinin aztəminatlı təbəqəsi üçün maliyyə sisteminin xidmətləri əlçatan olmalıdır.

Yoxsul təsərrüfatların daha yüksək gəlirli qruplara yerdəyişməsi üçün onlara təhsil və səhiyyə xidmətlərinin əlçatanlığı, keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması hesabına iqtisadiyyatın sürətlə artan sektorlarına inteqrasiya olunmaqda köməklik göstərməlidir. Bu tədbirlər maksimum nəticələrin əldə olunmasına istiqamətlənməlidir. Belə ki, gəlirlərin qeyri-bərabərliyinin azaldılması tədbirləri iqtisadiyyatı “orta gəlir tələsi”ndən uzaqlaşdırmalıdır. İqtisadiyyatın perspektiv inkişafı coxlu sayda yüksək təhsil almış işçilərə ehtiyacı olan texnoloji istehsalın inkişaf etdirilməsi hesabına mümkündür. Məsələn ondan ibarətdir ki, inkişaf etməkdə olan ölkələrdə müasir ali təhsil insan kapitalının fərdi ehtiyatını əhəmiyyətli ölçüdə artırmağa imkan vermir və bu da gəlirlərin qeyri-bərabərliyinin səbəblərindən biridir. Ona görə də iqtisadi artımın sürətləndirilməsi, eləcə də qeyri-bərabərlik səviyyəsinin ixtisar olunması təhsilin əlçatanlığı və onun keyfiyyətinin yüksəldilməsinə yönəldilən siyasətin nəticəsi ola bilər. Bundan əlavə gəlirlərin subsidiyalar, transfertlər, səmərəsiz müəssisələrin dəstəklənməsi şəklində yenidən bölüşdürülməsi siyasəti yoxsul əhalinin gəlirlərinin artmağa başlamasına qədər olan dövrdə müvəqqəti rol oynaya bilər.

Onu da qeyd edə bilərik ki, hazırda Azərbaycan dünyanın yoxsulluğun 5 faizdən aşağı endirilməsinə nail olan 29 ölkəsi sırasında yer alır. Bu istiqamətdə ölkəmizdə həyata keçirilən tədbirlər BMT-nin Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı, eləcə də digər beynəlxalq qurumlar tərəfindən yüksək qiymətləndirilir. Lakin bunlar gəlirlərin səviyyəsi və bölüşdürülməsi sahəsində vəziyyətin arzuolunan səviyyədə olmasını ifadə etmir. Hələ də bəzi fəaliyyət sferalarında gəlirlərin digər sahələrlə müqayisədə bir neçə dəfə aşağıdır. Düşünülür ki, aparılan kompleks sosial tədbirlər nəticəsində gəlirlərin qeyri-bərabərliyi səviyyəsindəki uyğunsuzluqlar yaxın illərdə aradan qaldırılacaqdır. Ölkəmizdə dinamik və uzunmüddətli iqtisadi tərəqqinin təmin edilməsi şəraitində insan kapitalının inkişafı, əhalinin məşğulluq və sahibkarlıq imkanlarının genişləndirilməsinin sosial-iqtisadi inkişaf siyasətinin başlıca hədəfləri sırasında olması bunu söyləməyə əsas verir.

Ədəbiyyat

1. Дробышевский С.М., Синельников-Мурылев, С.Г., (2012). Макроэкономические предпосылки реализации новой модели роста. Вопросы экономики, №9.
2. Идрисов, Г.И., Синельников-Мурылев, С.Г., (2014), Формирование предпосылок долгосрочного роста: как их понимать?. Вопросы экономики №3.
3. Улюкаев, А.В., Мау, В.А., (2015), От экономического кризиса к экономическому росту, или как не дать кризису превратиться в стагнацию. Вопросы экономики, №4.
4. Kuznets S., (1955), Economic growth and income inequality. The American Economic Review, XLV(1), 1-28.
5. Li, H., Zou, H., (1998), Income inequality is not harmful for growth: theory and evidence. Review of Development Economics, 2(3).